

ŞEÂİR-İ İSLÂM'IN OLUŞUMUNDA HZ. İBRÂHİM (A.S.) ŞERİATININ ROLÜ THE ROLE OF PROPHET ABRAHAM'S SHARIAH IN THE FORMATION OF ISLAMIC SYMBOLS

SELİM ÖZARSLAN
PROF. DR.
FIRAT Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

ABSTRACT

Signs and symbols simply indicate concrete creatures, thoughts, and situations. As there is a symbol of every existing being, the religion Islam also has signs and symbols which are called “Sha’air al-Islam” (Symbols of Islam). Determining the Islamic signs and symbols, which have emerged within a process in Islamic history of thought and civilization, has become more important in the globalizing world. It is a necessity to respect the signs and symbols of the religion in order to recognize, know and protect it for establishing the social and global peace. For this reason, respect for the sha’air of Allah includes the respect for all provisions of Him. Shariah of the Prophet Abraham has a significant role in putting into practice the commands and prohibitions of Allah. The Prophet Muhammad continued the religious practices and forms of prayer that the Prophet Abraham initiated. There are also some symbols that passed down from the Prophet Abraham such as Hajj (pilgrimage), Ka’bah, sacrifice, and being circumcised /Hitan.

Keywords: Islam, Symbol, The Qur’an, Prayer, Ka’bah, Prophet Abraham, Pilgrimage, Sacrifice, to be Circumcised.

ÖZ

Simgeler ve semboller somut varlıkların, düşüncelerin, durumların basit işaretleridir. Var olan her şeyin bir simgesi olduğu gibi, İslâm Dini’nin de simge ve sembolleri vardır. Ve bunlara “Şeâir-i İslâm” denilmektedir. İslâm düşünce tarihinde ve medeniyetinde bir süreç içerisinde oluşan Şeâir-i İslâm’ın yani İslâm simge ve sembollerinin belirlenerek ortaya konması, içerisinde yaşadığımız dünyada daha da önemli bir hâl almıştır. Dinin tanınması, bilinmesi ve korunması, dolayısıyla sosyal ve küresel barışın oluşturulmasında onun simge ve sembollerine saygı duyulması gerekliliktir. Bu sebeple Allah’ın şeâirine saygı, Allah’ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir. Allah’ın emir ve yasaklarının zihni kabulden uygulamaya geçirilmesinde Hz. İbrâhim’in şeriatının rolü dikkate değerdir. Onun pratiğe geçirdiği dini uygulamalar ve Allah’a sunulan kulluk şekilleri, son elçi Hz. Muhammed tarafından da uygulanmaya devam edilmiştir. Hz. İbrâhim peygamberden, Müslümanlara intikal eden şîârlar da bulunmaktadır ki bunları hac, Kâbe, kurban, sünnet olmak/ hitân şeklinde sıralayabiliriz.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Sembol, Kur’an, Namaz, Kâbe, Peygamber, Hz. İbrâhim, Hac, Kurban, Sünnet olmak.

Giriş*

İslâm düşünce tarihinde ve medeniyetinde bir süreç içerisinde oluşan şeâir-i İslâm'ın yani İslâm simge ve sembollerinin belirlenerek ortaya konması, kelâm ilmi açısından olduğu gibi hadis, İslâm tarihi, dinler tarihi ve din sosyolojisi alanları açısından da önem arz etmektedir. Bu yönüyle İslâm simge sembollerinin neler olduğunun belirlenmesi, geçirdiği sürecin izinin sürülmesi, bunların vahyî referanslara dayalı olarak tespiti ve nihayet İslâm dininin kutsalları olarak sunulması, bu konuyu inter-disipliner bir çalışma yapmakla birlikte içerisinde yaşadığımız dünyada İslâm'ın bilinip tanınması yönünden de onu önemli kılmaktadır. İslâm dini'nin tanınması, bilinmesi ve aslî prensiplerinin korunması, dolayısıyla sosyal ve küresel barışın oluşturulmasında onun simge ve sembollerine saygı duyulması gerekliliktir. Bu sebeple Allah'ın şeâirine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir. Allah'ın emir ve yasaklarının zihnî kabulden uygulamaya geçirilmesinde Hz. İbrâhim'in şeriatının rolü dikkate değerdir. Onun Allah'tan aldığı vahiyler gereği pratiğe geçirdiği dinî uygulamalar ve Allah'a sunulan kulluk şekilleri, son elçi Hz. Muhammed tarafından da uygulanmaya devam edilmiştir. Çünkü vahiy geleneği ilk insana kadar gider. Allah'ın ilk insan ve ilk elçi Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberleri aracılığıyla insanlara bildirdiği mesajları ana ilkeleri itibariyle aynıdır ve süreklilik arz eder. Hz. İbrâhim de nübüvet zincirinin bir halkasıdır ve ona gelen vahiyler hac ve kurban örneğinde belirginleşmiş, Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslâm şeâirinin bugünkü şeklini almasında bir aşamayı oluşturmuştur.

* Bu makale, daha önce Bilimnâme'de "Dihlevî'ye Göre İslâm'ın Sembolleri" adıyla yayımlanmış makalenin ve daha sonra Harran Üniversitesi tarafından düzenlenen Semâvî Dinlerde Hz. İbrâhim Sempozyumu'nda (23-25 Nisan 2010) sunulan "İslâm'ın Sembolleri/ Şeâir-i İslâm ve Hz. İbrâhim" isimli tebliğin yeniden gözden geçirilerek ve ilâveler yapılarak oluşturulmuş şeklindedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1.Şeâirin Türkçedeki Karşılıkları ve Tanımları

Şeâir kavramı tekili “şâire” olan Arapça bir kelime olup, dince kutsal sayılan, yerine yetirilmesi, bir başka deyişle îfâsı istenilen şeyler, dinî semboller, remizler, özel belirtiler ve Allah’a ait nişâneler mânalarına gelmektedir.¹

Şeâir /Şiâr’a karşılık gelen kavramlardan biri de semboldür/ simgedir. Türkçe’de simgeler ve semboller, somut varlıkların, bir fikir veya düşüncenin yerini tutan basit işaretler şeklinde anlamlandırılmıştır. Sembolü, bir mânayı, kavramı veya varlığı ifade eden şekil, remiz, rumuz, alâmet, nişan ve işaret olarak tanımlamak da mümkündür.² Genel olarak tüm işaret, alâmet, nişan ve belirtilerle kastedilen şeyleri içine alan sembol, geniş kapsamlı ele alındığında; kendi dışındaki bir şeye karşılık olmak üzere akla getirilen her hangi bir şey olarak tarif edilmektedir. Yani, bir şey kendi dışındaki bir gerçekliği temsil ediyorsa veya onun yerine geçiyorsa sembol sayılmaktadır.³ Sözelimi bayrak bir simgedir; ait olduğu ülkenin bağımsızlığını, birlik ve bütünlüğünü sembolize eder. Yine Yunan mitolojisinde ayna simgesi, kadını (aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit’i); yay ve ok simgesi, erkeği işaret eden simgelerdir. Günlük hayatın bir parçası hâline gelen trafik işaretleri de simge ve semboller sınıfına güzel bir örnektir. Trafik işaretlerinin tamamı yol boyunca karşınıza çıkacak her türlü yol durumlarını ve tehlikeleri haber veren simgelerdir.

Simge ve sembol yerine “remz” kelimesinin kullanıldığı da bilinmektedir. Süsleme ve tezyinat sanatında yaygın olarak kullanılan “gül” figürü, Hz. Peygamber’i; “lâle” figürü ise Yüce Allah’ı remz etmektedir. Bununla birlikte sembol, sembolün kullanılışı ve sembolizm⁴ konusunda insanbilimciler olan antropologlar, psikologlar, sanat tarihçileri, edebiyatçılar, edebiyat eleştirmenleri, din bilginleri olan ilâhiyatçılar ve filozoflar tarafından birbirinden oldukça farklı tarifler yapılmış ve öylesine sofistike kuramlar geliştirilmiştir ki, bunları birbirleriyle örtüştürmek yada bağdaştırmak neredeyse imkân dahilinde gözükmemektedir.⁵ Ancak kimilerince trafik işaretleri, sembol olarak görülme de biz onları sembol ve simge olarak gördüğümüz gibi nişâne, belirti, iz, alâmet anlamına gelen “şiâr” kavramını da sembol ve simge olarak kabul ettiğimizi ve o şekilde kullandığımızı-

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, Darü's-Sadr, Beyrut 1410/1990, c. IV, s. 414; Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 417.

² Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., 8. Baskı, Ankara 1990, s. 978.

³ Edwyn Bevan, *Symbolism and Belief*, London, Glasgow 1962, s. 244; Turan Koç, *Din Dili*, Rey yay. Kayseri, trs., s. 91

⁴ Sembolizmin amacı, bir yerde sembolize edilen şeyin önemini artırmaktır. Bkz. Mircea Eliade, *Images and Symbols*, İng. Çev. P. Mariet, New Jersey 1991, s. 16.

⁵ Koç, *Din Dili*, s. 91.

zı belirtmek istiyoruz. Çünkü sembol kelimesi bahsedilen bütün mânaları kapsar mâhiyettedir.

Kendisini taşıyan ve kullanan bireye, bir dine bağlı olduğu fikrini veren obje ve nesnelere de dinî şîâr veya şeâir denilmektedir. Çünkü o nesneyi gören veya duyan bireyin bu hususta görünürde bir çekincesi kalmaz ve şîârını taşıdığı dine mensup olduğunu düşünür.⁶

Bir ülkenin İslâm beldesi olmasının en önemli belirti ve göstergelerinden birisi, orada İslâm'ın alem ve nişanlarının bulunması ve hayatiyetini sürdürmesidir. İslâm'ın alem ve nişanlarına, başka bir ifadeyle simge ve sembollerine kısaca şeâir veya şeâir-i İslâm denilmektedir. Bunlar İslâm'ın simge ve sembolleridir. Bir coğrafyaya İslâm'ın damgasını vuran unsurlar bunlardır. İlk bakışta bir yerin ya da bir bölgenin İslâm ülkesi olup olmadığını anlamak, ancak orada İslâm'a ait simge ve sembollerin bulunmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu simge ve sembollerin en görünenlerinin başında camiler ve onlara ait minareler gelmektedir. Bunlara İslâm'ın özel şeâiri de denebilir.

Bunun ötesinde İslâm dinini hatırlatma özelliği bulunan ve simgesel anlatım gücüne sahip olan ritüellere de şeâir-i İslâm adı verilebilir. Dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Müslümanların ibadetlerini yaparken Mekte'de bulunan Mescid-i Harâm'a/ Kâbe'ye doğru yönelmeleri başka bir deyişle kible tarafına dönmeleri bu tür ritüellere örnek olarak verilebilir.

Kur'ân, namaz, Kâbe, hac, ezan, erkek çocuklarının sünneti/ hitân bunlardandır.

1.2. Şeâir İle İlgili Naslarda Geçen Başka Kavramlar ve Tanımları

Şeâir, Kur'ânî bir kavramdır. Bu terim Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara, Mâide, Hac sûrelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir:⁷

*“Şüphe yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır...”*⁸

*“Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu) şeâirine/ dinî işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızâsını arayarak Beyt-i Harâm'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve saygısızlık etmeyin...”*⁹

*“Her kim Allah'ın nişânelerini yüceltirse şüphesiz ki bu kalplerin takvâsından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır.”*¹⁰

“...Biz büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerin-

⁶ İsmail Köksal, *İslâm Hukuku, (İslâm Fıkhi-Muâmelât)*, İstanbul 2009, s. 556.

⁷ Bakara, 2/158; Mâide, 5/2; Hac, 22/32, 36.

⁸ Bakara, 2/158.

⁹ Mâide, 5/2.

¹⁰ Hac, 22/32.

den (kurban) kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Şu hâlde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz)...”¹¹

Bir yerde de meş'ar, Meş'ar-i Harâm şeklinde geçmektedir:

“Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Harâm'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın...”¹²

Allah'ın iradesini gösteren ibadet şekillerine, dinî emir ve yasaklarına, kulluk ve itaatine nişâne olan, haber veren alâmetlerine de “şeâir” denilmektedir.¹³ Nişânelerden kastedilen, Yüce Allah'a ibadette kullanılan, duyularla algılanabilen şeylerdir. Meş'ar da Allah'a itaate alâmet kılınan şeylerin bulunduğu mekândır. Bakara 198. âyette geçen Meş'ar-i Harâm'dan kasıt Müzdelife bölgesinde bulunan Kuzah dağındaki bir tepedir. Bu tepe dolayısıyla Müzdelife'nin tamamına da Meş'ar-i Harâm denilir. Arafat vakfesini yapan hacılar buraya gelip, arefeyi bayrama bağlayan geceyi burada geçirir ve bu esnada ikinci bir vakfe yaparlar.¹⁴ Allah'a itaatın alâmetleri kılınan her şey Allah'ın şeâirindedir. Âyette geçen “Şeâirillah” lafzı da bu anlamda yani Allah'a itaatın alâmetleri, nişanları mânasında kullanılmaktadır.¹⁵ Dinin şeâirinden maksat ise, Allah'ın, kendisine ibadete vesile olmak üzere haklarında saygı göstermeye, onlarla kulluk görevlerini yerine getirmeye insanları çağırdığı şeyler, eserlerdir. O hâlde Allah'ın nişânelerine yani şeâirine saygı göstermek, Allah'a saygı göstermek demektir. Savaşta iki tarafın tanışması için kullanılan alâmet ve işarete de şîâr “parola” denir.¹⁶

Şeâir kelimesi dinî ve sosyal hayatta birçok kullanıma sahiptir. Şeâir bazen ibadetin kendisine, bazen de yerine denir.¹⁷ Bunlardan bir kısmına örnek verecek olursak şunları söyleyebiliriz:

1. Şeâir-i Hac; Hac ibadeti süresince yapılması gereken görevler, örneğin, hac için ihrama girmek, mîkatlar, şeytan taşlamaları, Safâ ve Merve, Meş'ar-i Harâm, Arefe ve haccın rükünlerinden olan vakfe, Kâbe'yi tavaf, sa'y, kurban, saç tıraşı ve ihramdan çıkma gibi görevler yani menâsik-i hac, haccın şeâirindedir. Hac menâsikinde şeâir, hem ibadet hem de ibadetin yeri mânasında kullanılmıştır.¹⁸

¹¹ Hac, 22/36.

¹² Bakara, 2/198.

¹³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik-Şura, İstanbul, trs, c. III, s. 82.

¹⁴ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2006, c. I, s. 318.

¹⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul 1986, s. 384; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, (Mefâtihu'l-gayb), Dârü'l-Fikr, 1415/1995, c. IV, s. 175.

¹⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, c. IV, s. 175.

¹⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, c. IV, s. 176; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. I, s. 440.

¹⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, s. 417.

2. Şeâir-i Vakıf; Mevcut bulunmamaları vakfın görevlerini yerine getirmemesi sonucunu gerektirecek kişiler ile diğer vakıf araç ve gereçleridir. Cami ve mescitlere nazaran imam hatipler, müezzinler, kayyumlar, aydınlatma, tefrişat, abdest alma mekânı ve araçları¹⁹ gibi şeylerdir.

Görüldüğünde veya duyulduğunda İslâm'ı çağrıştıran ibadetlere ve ibadet mekânlarına şeâir-i İslâm denildiğini söyledik. İslâm'a ait ibadetlerin tamamında bir derûnî (içe dönük) taraf bulunur. Bununla birlikte inanç ve ibadetlerin bir de tezahür eden, dışa vuran, görünen, tecelli eden; kültür, tarih, zaman ve mekân olan tarafı vardır. İşte inanç ve ibadetlerin dışa vuran, görünen tezahür eden, duyumsanan yönü dinin şeâirini oluşturur. Dinin kalbî yönünün amele dönüşmesiyle şeâir ortaya çıkar. Tesettür, selâm, cuma ve bayram namazları, hac, minare, cami, ezan gibi şeyler İslâm'ın şîârlarındandır. İslâm'ın şeâiri yani sembolleri yalnızca bireyleri değil, bütün toplumu ilgilendiren hususları içerisine alır. İslâm'ın simge ve sembollerine saygı ve tâzim amacıyla yapılan bütün şeyler makbul ve övülmeye lâyık davranışlardır.

2. İlâhî Şeriatlar, Allah'ın Şeâirine/ Nişânelerine Saygı Esasına Dayanır

İlâhî şeriatlar, Allah'ın nişânelerine /şeâirine saygı ve tâzim, onlarla Yüce Allah'a yaklaşma esası üzerine kurulur. Allah'ın nişânelerine saygı duymak, onlara tâzim göstermek ve yerine getirilmesini istedikleri eylem ve davranışları îfâ etmek sûretiyle insanlar Allah'a yaklaşmış ve yönelmiş olurlar. Bu durum yani Allah'ın nişânelerine saygı ile Allah'a yaklaşma hususu Allah'ın insanlar için belirlediği yolun bir gereği olmaktadır. Allah, soyut/ mücerret kavramları, kolay kavranabilmesi için somut/ müşahhas şeylere benzetmek yoluyla insanların anlayışına indirgemektedir.

Bunlar yalnızca Allah'a özgü kılınmış ve bunun sonucunda onlara gösterilen saygı, Yüce Allah'a saygı; onlara karşı gösterilen saygısızlık da Yüce Allah'a gösterilen saygısızlık kabul edilmiştir. Bu, insanların kalplerinde hiç çıkmayacak bir şekilde öylece yer etmiştir.²⁰ Bu durumu şu âyetler açıklığa kavuşturmaktadır: *“Her kim Allah'ın nişânelerini yüceltirse şüphesiz ki bu kalplerin takvâsından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır.”*²¹ *“Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu) şeâirine/ dinî işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızâsını arayarak Beyt-i Harâm'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin...”*²²

¹⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 417.

²⁰ Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, Thk. Muhammed Şerif Sukker, Beyrut 1413/1992, c. I, s. 206.

²¹ Hac, 22/32.

²² Mâide, 5/2.

Allah'ın nişâneleri, işaretleri ya da şeâiri belli bazı mükellefiyetleri içeren bir tâbir olmayıp, bütün sorumlulukları içine alan genel bir lafızdır. Yani Allah'ın şeâiri Allah'ın dini demektir. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210)'nin belirttiğine göre Hasan el-Basrî (ö.110/728) de bu kanaattedir.²³ Allah'ın şeâirine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir.

Herhangi bir şeyin nişâne niteliği kazanabilmesi, doğal bir yolla olur. Bu konuda Dihlevî şunları söylemektedir: “Bilindiği gibi bireyler, sahip oldukları bir âdet ve haslete karşı yatkınlık, sevinç ve huzur hissederler. Zamanla bu durum yaygın ve meşhur bir hâl alır, apaçık/ bedihî şeylerden sayılarak, hakkında asla şüphelenilmez bir duruma gelir. Böyle bir hâlde Allah'ın rahmeti, içlerindeki duyguların ve aralarında yaygın biçimde bulunan bilgilerin (şeâir olmasını) gerektirdiği şeylerin sûretinde tecelli eder. İnsanlar da hemen onu kabul ederler. Bu şekilde o şeylerin hakikati üzerinden perdeler kaldırılmış olur. Onlara yönelik çağrı uzak yakın herkese aynı düzeyde ulaşır. İşte o zaman, onlara saygı duyulması bireyler üzerine yazılır ve durum Allah'ın adıyla yemin etme gibi bir hâl alır. Nasıl ki Allah'ın adıyla yemin eden birey, yalan söylemesi hâlinde nefsinde Allah'a karşı saygısızlık ettiğinin bilincinde olur ve bu sebepten hesaba çekilmeyi hak ederse, burada da durum aynı olur. Bireyler arasında bazı şeyler yayılır ve onlar hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu hâl, haklarında Allah'ın rahmetinin, ancak bilgi sahibi oldukları şeyler doğrultusunda tecelli etmesini gerekli kılar. Çünkü İlâhî tedbir, en kolaydan başlayan bir tedricilik esasına dayanır. Ve yine bu hâl, bireylerin onlara karşı son derece saygı göstermelerini ve bu yüzden de sorgulanmalarını gerekli kılar. Çünkü onların olgunluk/kemâl durumları, hiçbir kusur gösterilmeksizin ifade edilen saygı hâlidir. Zira Yüce Allah, kendisine yönelik bir fayda getirmesi için kullarına herhangi bir şeyi vâcip kılmış değildir; o böyle bir olgudan da uzaktır, berîdir. Aksine Allah'ın gerekli kıldığı bütün sorumluluklar, sonuç itibarıyla bireylerin kendi yararlarına yöneliktir. Bu hâlde bireylerin olgunlukları, ancak en üst düzeyde saygı göstermeleriyle mümkün olacaktır. Bundan dolayı bireyler/ insanlar, kendi telakkileri doğrultusunda sorumlu tutulmuşlar ve kendilerine yüklenen Allah'a ait haklar konusunda ihmal göstermemekle emrolunmuşlardır. Bu gibi konuların teşrî kılınmasındaki asıl gaye, bireyin hâli olmayıp, sanki bütün insanlık gibi kabul edilen toplumun hâlidir.”²⁴

²³ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, c. XI, s. 130.

²⁴ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 207-208.

3. Dinî Şeâire Saygısızlığın Hükmü / Tekfir Konusu Olarak Dinî Semboller

Dinî şeâire yani İslâm'ın sembollerine saygısızlık edenlerin, dinî şeâiri bilmeyenlerin, örneğin Mekke'deki Kâbe'nin Müslümanların kıblesi olduğunu bilmeyenlerin durumu da bu konuyla ilgili olarak ele alınan bir husus olmuş, bu durumda olan bireylerin dinden çıktığına hükmedilmiştir.²⁵ İslâm Dini'nin sembollerinden olan Kâbe / Beytullah, Mescid-i Harâm ve hacım rükünlerini kabul etmeyenlerin dinden çıkacağı aşikârdır. Çünkü şu âyet Allah'ın şeâirine saygısızlığı açıkça menetmekte ve yasaklamaktadır: *"Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu) şeâirine/ dinî işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Harâm'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin..."*²⁶

Dinî sembollerden olan peygamberlere saygısızlık ve eziyet de yasaklanmakta,²⁷ özellikle Hz. Peygamber'in yanında yüksek sesle konuşulmaması emredilmektedir: *"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üzerine yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidebilir."*²⁸

Kur'ânî bu emir peygamberlere gösterilmesi gereken saygının ne kadar ince ve detay noktaları da kapsadığını göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Zira başkasının yanında sesini yükselten kimse, kendisine bir kıymet ve yücelik vermiş olacağından yüce Allah, inananlara seslerini elçisinin sesinden daha yüksek çıkarmamalarını öğütleyerek, onun derecesinin yüksekliğini ve elçisine verdiği kıymet ve değeri vurgulamış olmaktadır. O hâlde inanan bireylere düşen ise makam ve mevkiye kendilerinden üstün olan peygamberlerine karşı her türlü davranışlarında terbiyeli ve saygılı olmalarıdır. Yüce Allah bu âyetlerle müminlere peygamberleriyle münasebetlerinde nasıl bir yöntem takip edeceklerini öğretmiş olmaktadır. Bu yöntem ise yalnızca saygı, hürmet ve tâzimi içermektedir.²⁹ Âyette vurgulanan bir başka konu da, seslerini yükseltmek sûretiyle Peygamber'e

²⁵ Gümüşhânevî, "Bir kimse hac farzdır, kibleye yönelmek farzdır, fakat bu kible ve hac makamı Mekke mi, Mescid-i Harâm mı, yoksa başka bir yer mi? Orasını bilmiyorum derse, kâfir olduğunda şüphe yoktur" demektedir. Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Ehl-i Sünnet İtikadı (Câmiu'l-Mütûn Tercümesi)*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1996, s. 106.

²⁶ Mâide, 5/2.

²⁷ "Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler, adâleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver!" Âl-i İmrân, 3/21, 184; Ayrıca bkz. Ahzâb, 33/57, 69.

²⁸ Hucurât, 49/2.

²⁹ Razi, *et-Tefsîru'l-kebir; (Mefâtihu'l-gayb)*, c. XXVIII, s. 113; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetü'l-Kayyime, Kahire 1414/ 1993, c. IV, s. 198.

gösterilecek saygısızlığın insanın amellerini boşa çıkarabileceği hususudur. Öyle ki Peygamber'e hürmetsizliğe ve eziyete sebep olabilen şeyler, küfre varabilir. Küfür ise amelleri boşa çıkarır.³⁰ Dikkat edilirse bu, büyük bir yaptırımdır. Bu yüzden Hz. Peygamber özelinde, bütün peygamberlere saygısızlık ifade edecek her türlü söz, eylem ve davranışlardan uzak durmak hayatî ve imanî bir önem taşımaktadır.

Yine Kur'ân, Hz. Peygamber'e yüksek sesle bağırان kişileri,³¹ akli ermez kimseler olarak nitelemiş, bu tür davranışların uygunsuz olduğunu belirtmiştir: “(Resûlüm) Sana odaların arka tarafından bağırانların çoğu akli ermez kimselerdir.”³² Evinde dinlenmeye çekilmiş olan Hz. Peygamber'e bu tarzda bağırانmak, onu rahatsız etmek olacağından edep ve görgü kurallarına aykırıdır ve ona karşı saygısızlıktır.³³ Yüce Allah, peygamberine karşı bu tür davranışlarda bulunanları düşüncesiz olmakla niteleyerek, Hz. Peygamber'e hürmet ve saygı gösterilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamış olmaktadır.³⁴

Buna karşılık, Allah'ın elçisi olan Peygamber'e saygılarından ötürü O'nun huzurunda seslerini kisanlara büyük mükâfatlar verileceği bildirilmiştir: “Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kisanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takvâ ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfure ve büyük bir mükâfat vardır.”³⁵

Hz. Peygamber'e târizde bulunmak yani sözle sataşmak da şu âyet gereğince haram kabul edilmiştir:³⁶ “Ey inananlar, Peygamber'e hitap ederken yanlış mânaları çağırıştırabilecek “râinâ” kelimesini kullanmayın, ona karşı “unzurnâ” (bizi gözet) ifadesini kullanın ve onu dikkatle dinleyin. İyi bilin ki inkâr edenler için acıklı bir azap vardır.”³⁷ Hz. Peygamber, ashabına dinî konularda nasihat ederken onlar, iyice anlamaları için bizi biraz bekle, acele etme manasına “Râinâ” derlerdi. Yahudiler bu ifadeyi İbrani-ce'de hakaret ve sövme ifade eden bir anlamda kullanıyorlardı. Yahudiler, Müslümanların bu sözünü işitince, Hz. Peygamber'e kötü maksatla bu şe-

³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. VI, s. 518.

³¹ Akra' b. Hâbis ile Uyeyne b. Hisn, Temim oğullarından yetmiş kişilik bir heyetle bir öğle vakti Rasûlullah'a gelmişler, onunla görüşmek istiyorlardı. Allah elçisi ise o esnada uyuyordu. Taberî, *Camîu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, c. XXVI, s. 154-155, 158; Neseî, *Tefsîrü'n-Neseî*, İstanbul, trs., c. IV, s. 167; Kurtubî, *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1372, c. XVI, s. 304-305; Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Sad. Komisyon, İstanbul, trs. c. VII, s. 191.

³² Hucurât, 49/4.

³³ Razi, *et-Tefsîru'l-kebir*, (Mefâtihu'l-gayb), c. XXVIII, s. 117.

³⁴ Bkz. Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, c. I, s. 495.

³⁵ Hucurât, 49/3.

³⁶ Gümüşhânevî, *Ehl-i Sünnet İtikadı (Camîu'l-Mütûn Tercümesi)*, s. 124.

³⁷ Bakara, 2/104.

kilde hitap etmeye başladılar.³⁸ Bunun üzerine yüce Allah inananlardan, “râinâ” yerine, “bize de bak”, “bizi de gözet” anlamındaki “unzurnâ” ifadesini kullanmalarını istemiş, böyle hitap etmelerinin ona karşı daha saygılı ve edepli bir tutum olacağını vurgulamıştır.

Namaz kılmak ve oruç tutmak da İslâm’ın en büyük şeâirindedir. Yani İslâm’ın simge ve sembolü olan davranışlarındandır ve bunlara yönelik inkâr veya tahfif bireyi dinden çıkarır.

Bunların ötesinde cami ve mescitler, ezan okunması, cemaat ile namaz, meselâ cuma ve bayram namazları, hac, hacdaki menâsik, özel yerler dinin şeâirindedir. Başörtüsü, kurban, minare ve alem de İslâm Dini’nin simge ve belirtilerindedir. Kısacası Allah’ın şeâiri/ nişâneleri, alâmet ve işaretleri çoktur. Yüce Allah’ı hatırlatan bütün şeyler O’nun şeâiridir ve bunlara saygı ve hürmet Allah’a saygı ve hürmet anlamına gelir ve aksi de O’na saygısızlık ve itaatsizlik olur.

Belirttiğimiz örneklerden hareketle dinî şeâiri inkâr etmenin veya hafife almanın bireyi İslâm dairesinden çıkaracağını söylememiz mümkündür. Çünkü Müslüman bireyin, dilini küfre ve hataya götüreceğ şeylerden korunması gerekir.

4. Şeâir İle Dinî Aidiyet, Dinî Kimlik İle Ümmet İlişkisi

Semboller ve simgeler somut varlıkların, düşüncelerin, durumların basit işaretleridir. Var olan her şeyin bir simgesi olduğu gibi, beşerî ve semâvî dinlerin inanç ve ibadet biçimlerini belirten simge ve sembolleri de vardır. Kaynağı ilâhî olan dinlerde, hac ve kurban gibi bazı inanç ve ibadet şekillerinin asliyeti konusunda ortaklık varsa da süreç içerisinde bunların mekân, zaman ve uygulanış biçimlerinde değişimler yaşanmış ve farklı simge ve sembollerle tanınır ve bilinir olmuşlardır. Bu itibarla ilâhî vahiy geleneğinin son halkası olan İslâm Dini’nin de kendisine özgü simge ve sembolleri bulunmaktadır. İşte görüldüğünde veya anıldığında Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği son din olan İslâm’ı akıllara getiren inanç ve ibadet biçimlerine, kutsal değer ve işaretlerine İslâm’ın Sembolleri/ Şeâir-i İslâm denilmektedir. Yani Şeâir-i İslâm/ İslâm’ın simge ve sembolleri, Müslüman toplumun ya da ümmetin alâmet-i fârikasıdır diğer bir deyişle ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır. Dinî sembolleri benimseme, içselleştirme ve onları görünür kılama çabası, dinî kimliği belirlemektedir. Aynı inanç ve ibadet şekillerini benimseyen aynı dinî sembolleri kutsayan insanlar, aynı kimlik ve ümmet şuurunu temsil etmektedirler. Bu dinî kimlik ve semboller onları bilinir kılmaktadır. Örneğin Mekke’deki Kâbe, Müslümanların birliğini ve dirliğini sembolize etmektedir. Herhangi bir coğrafyada inşa

³⁸ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, c. I, s. 142; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. I, s. 366.

edilmiş olan Cami ve minareler o mekânda Müslümanların bulunduğunu ve orasının İslâm kimliğiyle yoğrulduğunu düşündürmektedir.

Müslüman'ın kolektif kimliğinin sosyal ve günlük hayattaki tezahürleri, “Şeâir-i İslâm” diye bilinen değerlerdir. İslâm'ın tanıtıcı, özel ve vazgeçilmez simgeleri, Allah'ın kendisine itaat vesilesi ve işaretini kıldığı İslâm'ın ve İslâmî hayat tarzının alâmetleri bu değerlerdendir. Bu değerler Müslümanlarca her daim yaşatılmalı ve yüceltilmelidir. Bu değerlerin yaşatılması ve yüceltilmesi Müslüman kimliğinin ve ümmet bilincinin canlılığını daim kılacaktır.

İçerisinde yaşadığımız dünyada bütün dinlere ait simge ve sembollerin bilinip tanınması her zamankinden daha fazla bir öneme sahiptir. Çünkü dünya küçülmüş bir köy hâlini almış, birçok din ve kültüre sahip insanlar, farklı dinî ve mezhepsel kimlikler bir arada çalışma ve yaşama mecburiyetinde kalmıştır. İşte böyle bir ortamda İslâm Dini'nin tanınması, bilinmesi ve korunması, dolayısıyla sosyal ve küresel barışın oluşturulmasında onun simge ve sembollerine saygı duyulması gerekliliktir.

Hâl böyle olmakla birlikte cahillik, dinî taassup ve yabancı düşmanlığı gibi sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlerle İslâm'a ve Müslümanlara karşı tepkisel bir hareket başlatılmıştır. Günümüzde birçok Batı ülkesinde İslâm ve Müslüman kimliği düşman olarak görülerek, Müslümanlar insan hak ve onuruna uygun düşmeyen muamelelere mâruz bırakılmaktadır. İslâm'ın simge ve sembollerinden olan Cami ve mescitler kundaklanmakta, kapı önlerine kesik domuz kafası bırakılmakta, duvarlarına haç işaretleri çizilmekte, Kur'ân-ı Kerîm sayfaları yakılmakta, alay ve eğlence konusu edilmektedir.³⁹

5. İslâm'ı Sembolize Eden Bazı Şiârlar

İslâm'ın şeâiri yani simge sembolleri çok fazla olmasına rağmen Şah Veliyyullah Dihlevî bunların en büyüklerini dört tane olarak saymıştır: Kur'ân, Kâbe, Peygamber ve Namaz.⁴⁰ Allah'ın nişânelerine (şeâirine) saygı göstermek gerekir. Bu nişânelerin en başında da namaz, Kâbe ve Kur'ân gelmektedir. Saygının en üst seviyesi, bireyin saygı gösterdiği şeye temiz olarak (abdestli) ve nefsinin yeni bir fiille uyarılmış olarak yaklaşmasıdır. Bu sebepten namaz, Kâbe ve Kur'ân'a ancak temiz olan bireylerin yaklaşabilmesi mümkün görülmüştür.⁴¹

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Özarslan, “Batı’da İslâmofobinin Artması, Cami Saldırıları ve Bu Eylemlerin Altında Yatan İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 27, sy. 2, s. 193-199.

⁴⁰ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 208.

⁴¹ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 510.

5.1. Kur'ân-ı Kerîm

İslâm dininin sembollerinin başında Kutsal Kitap, Kur'ân-ı Kerîm gelmektedir. O, Allah'ın peygamberi aracılığıyla bütün insanlığa gönderdiği ilâhî mesajları, emir ve yasakları içermektedir. Kur'ân, inananları dünya ve âhiretteki yaşamlarında huzur ve kurtuluşa götürecektir hayat nizamıdır. O, dinin temel ve asli kaynağı olup kurucu- bilgi, kök- fikirdir. Bu sebeplerle Kur'ân, İslâm ve Müslüman kimliğinin olmazsa olmaz simge ve sembollerindedir. Kur'ân'a saygı, onu gönderen Yüce Allah'a saygı ile aynı mesabededir. İnsanların peygamberlerinin yollarından yürümeleri, onlara indirilen kitaplara gösterdikleri saygı ve onları okumalarına bağlıdır. Asırlar boyu okunan ve rivayet olunan tüm kutsal kitaplar ve Kur'ân olmaksızın ilimlerin kabulü ve nesilden nesile aktarılması ilk bakışta imkânsız gibi görülür. İşte insanların bu durumu, Yüce Allah'ın sonsuz ve eşsiz rahmetinin, âlemlerin Rabbinden inen bir kitap sûretinde tecelli etmesini gerekli kıldı ve ona saygı duyulması gerekli/ vâcib oldu.

Kur'ân'a gösterilmesi gereken saygı şekilleri şu tarzda sıralanabilir: 1- Kur'ân'ı dinlemek ve okunduğu sırada susmak; 2- Emirlerini derhal yerine getirmek, emretmesi hâlinde hemen tilâvet secdesi yapmak, tespih etmek gibi. 3- Abdestsiz olarak Mushaf'a (Kur'ân'a) el sürmemek⁴² ve ayrıca yere, mezbeleğe atma gibi saygısızlık ve hakaret olarak değerlendirilen davranışlarda bulunmamak.

5.2. Peygamber

Allah'ın en büyük şeâirinden birisi de kendisinin emir ve yasaklarını insanlara bildiren, haber veren peygamberdir. Peygamber'in şîâr olması Allah'ın dinini temsil etmesinden dolayıdır. Elçi, kendisini göndereni ve mesajlarını çağırıştırır. Bu sebeple Hz. Peygamber de Allah'ın ve O'nun gönderdiği dinin (İslâm'ın) sembolü olmuştur. Peygamberlere "elçi" denilmesi, hükümdarların halklarına emir ve yasaklarını bildirmek üzere gönderdikleri elçilerine benzer olmalarındandır. Elçilere saygının vâcipliği, onlara gösterilen saygının, onları gönderene saygı kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Peygamberlere gösterilmesi istenen saygı şekillerinden bazıları şunlardır:

1- Onlara itaatin vâcib olması, 2- Adları anıldığında salât ve selâm getirilmesi 3- Huzurlarında yüksek sesle konuşulmaması.⁴³ Hz. Peygamber başta olmak üzere bütün peygamberlere saygılı olmak Kur'ânî bir emirdir. Hz. Peygamber'in huzurunda yüksek sesle konuşulması bizzat Kur'ân âyetleriyle yasaklanmıştır: "*Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in*

⁴² Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 208.

⁴³ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 209.

sesinin üzerine yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidebilir."⁴⁴ Hz. Peygamber'in arkadaşları (Sahâbe-i Kirâm) özellikle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer bu âyetin inmesinden sonra onunla konuşurken seslerinin tonuna çok dikkat etmişler, nerede ise konuştukları anlaşılamayacak düzeyde seslerini kıstmışlardı. Sesi sert ve yüksek olan Sâbit b. Kays, bu âyetin inmesinden sonra Resûlullah'ın yanına uğramaz olmuştu. Allah elçisi, onu çağırıp sebebini sorduğunda Kays: "Ey Allah'ın elçisi, ben sert ve yüksek sesle konuşan bir kişiyim. Bu sebepten amelimin silinmesinden korktum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu teselli etmiş, onun cennet ehlinde olduğunu bildirmiştir.⁴⁵ Sahâbenin hayatından bu kesitler, onların Allah'ın emirlerine ne denli sâdık, Hz. Peygamber'e de ne denli saygılı ve hürmetkâr olduklarını göstermektedir.

5.3. Namaz

Allah'ın diğer bir deyişle İslâm Dini'nin şeâirinden başka bir tanesi de günde beş vakit kılınan namazdır. Namaz, bireyin Allah karşısındaki kulluğunu temsil eder. Namaz, bireyin Allah huzurundaki boyun eğişini simgeler. Dihlevî'nin de ifade ettiği gibi namaz, insanların, devlet başkanının/ hükümdarın huzurunda kullarının el-pençe divan durması gibi Yüce Allah'ın huzurunda saygıyla durmaları, O'na münâcâtta bulunmaları, O'na boyun eğmeleri anlamına gelmektedir. Bu sebeple namaz esnasında, gereksinimlerin arzından önce övgü ve saygı ifade eden cümlelerin tekrarlanması, bireyin davranışlarında hükümdarın huzuruna çıkan kişilerin duruşu gibi dikkatli olması, organlarını hareket ettirmemesi, sağa sola bakmaması gerekli görülmüştür.⁴⁶ Şu hadis bu mânayı ifade etmektedir: "*Sizden biriniz namaza durduğu zaman, hiç şüphesiz Yüce Allah onun önünde olur.*"⁴⁷

Namaz, İslâm'ın en büyük nişâne (şeâir) ve alâmetlerindedir. Bunlar yani Kur'ân, Kâbe, Peygamber ve namaz nişâneleri, İslâm'ın en önemli ilkelerindedir. Çünkü nişâne ve alâmet kılınan şeylerle, İslâm arasında çok kuvvetli bir ilişki vardır. Diğer taraftan namaz, yüzün Allah'a döndürülmesi, O'na teslim olunması anlamında İslâm'ı gerçekleştiren yegâne ibadet şeklidir. Bu sebepten olacak Dihlevî'nin de içinde bulunduğu bir kısım ulemâ namazdan nasibi olmayan bireyin, İslâm'la fazla irtibatlı bulunmadığını belirtmiştir.⁴⁸ Müslümanların çoğunluğunu temsil eden Ehl-i

⁴⁴ Hucurât, 49/2.

⁴⁵ Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledünniyye, (İlâhî Rahmet Hz. Muhammed)*, trc. Şair Abdülbâki, sad. İ. Turgut Ulusoy, İstanbul 1984, c. I, s. 494.

⁴⁶ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 209.

⁴⁷ Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, "Edeb", 75, İstanbul 1413/1992.

⁴⁸ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 530.

Sünnet'in itikadî mezheplerinden Mâtürîdîlik ve Eş'arîlik ise amelleri iman-
nın bir parçası olarak görmediklerinden hafife alma ve inkâr olmaksızın
namazı edâ etmeyenlerin günahkâr mümin olduklarını benimsemişlerdir.
Bu yaklaşım Kur'ân ve Sünnet'in ruhuna daha uygundur.⁴⁹

Oruç tutmak da İslâm'ın en büyük şeâirindedir. Yani İslâm'ın simge ve
sembolü olan ibadetlerindedir. Bunların dışında cami ve mescitler, ezan,
cemaat ile namaz, meselâ cuma ve bayram namazları, hac, hacdaki menâ-
sik, özel yerler dinin şeâirindedir. Başörtüsü, kurban, minare ve alem de
dinin simge ve belirtilerindedir. Kısacası Allah'ın şeâiri/ nişâneleri, alâ-
met ve işaretleri çoktur. Yüce Allah'ı hatırlatan bütün şeyler O'nun şeâiri-
dir denilebilir.

Hz. İbrâhim peygamberden Müslümanlara intikal eden şiârlar da bulun-
maktadır ki bunları Hac, Kâbe, Kurban, sünnet olmak/ Hitân gibi başlıklar
altında ele alabiliriz.

6. Hz. İbrâhim Şeriatından İntikal Eden Şeâir/ Semboller

6.1. Kâbe

Kâbe de Allah'ın şeâirinden yani O'nun, kendisine ibadete vesile ol-
mak üzere haklarında saygı göstermeye, kulluk vazifelerini onlar vesile-
siyle yapmaya insanları davet ettiği şeylerden biridir. Kâbe ismi Kur'ân-ı
Kerîm'de iki yerde geçtiği hâlde,⁵⁰ Beyt,⁵¹ el-Beytü'l-Atîk⁵², el-Beytü'l-
Harâm⁵³, el-Beytü'l-Muharrem⁵⁴, el-Mescidü'l-Harâm⁵⁵, el-Beytü'l-
Ma'mûr⁵⁶ gibi başka isimlerle de anılmıştır. Fizikî bir mekân olarak Kâbe,
Mekke şehrinde Mescid-i Harâm'ın ortasında bulunmaktadır. Kâbe'nin
ve etrafındaki mescidin inşa edildiği düzlük, "Bekke" diye isimlendirilir.
Mekke'nin özel ismi olan Bekke, insanların izdiham meydana getirdikleri
yer anlamına geldiği gibi, kibirlilerin kahrolduğu, boyun eğdiği yer anla-
mına da gelmektedir.⁵⁷

Kâbe'nin Allah'ın şeâirinden/ nişânelerinden olmasının altında yatan
etkeni şu şekilde açıklayabiliriz: Hz. Muhammed'in atası Hz. İbrâhim dev-

⁴⁹ Bakara, 2/277; Yûnus, 10/9; Hud, 11/ 23; Tâhâ, 20/112, Hucurât, 49/9.

⁵⁰ Mâide, 5/95, 97.

⁵¹ Bakara, 2/125, 127, 158; Âl-i İmrân, 3/96, 97; Enfâl, 8/35; Hac, 22/26; Kureys, 106/3.

⁵² Hac, 22/ 29, 33.

⁵³ Mâide, 5/2, 97.

⁵⁴ İbrâhim, 14/37.

⁵⁵ Bakara, 2/ 144, 149, 150; Mâide, 5/2; Tevbe, 9/7, 19, 28.

⁵⁶ Tûr, 52/4.

⁵⁷ İsfahânî, *el-Müfredâtü fi Garibi'l-Kur'ân*, 74; Hamevî, *Mu'cemü'l- Buldân*, Beyrut,
trs. c. V, s. 182.

rinde⁵⁸ insanlar, güneş ve diğer yıldızların ruhaniyetleri adına tapınaklar, kiliseler vb. yapma konusunda aşırılığa gitmişlerdi. Onlar, duyularla algılanamayan soyut bir varlığa doğrudan yönelmenin imkânsız olduğuna inanırlardı. Bu sebeple tapınılan tanrılar adına heykeller yaparlar ve tanrılarının bu heykellere hulûl ettiğine, bu heykellere tapmanın kendilerini tanrılarına yaklaştıracığına inanırlardı. O devirdeki insanların bu durumu, Allah'ın rahmetinin tavaf edecekleri ve böylece Allah'a yaklaşılmaya çalışacakları bir ev şeklinde tecelli etmesini lüzumlu kıldı. Bunun üzerine Kâbe Hz. İbrâhim (a.s.) ve o zaman otuz yaşında ve Hz. Hacer'den olan oğlu Hz. İsmâil (a.s.) tarafından Hz. Âdem zamanından kalan temeller üzerine inşâ edildi⁵⁹ ve insanlar bu kutlu eve davet edildiler ve Kâbe'ye saygı duymakla emrolundular. Allah'ın emri üzerine ilk haccı ve her tavafta Hacerülesved'i istilâm etmek suretiyle Kâbe'yi yedi kere tavafı onlar yaptılar ve Makam-ı İbrâhim'in arkasında ikişer rekât namaz kıldılar.⁶⁰ Daha sonra çağlar boyu gelen nesiller, Kâbe'ye saygı göstermenin Allah'a saygı; ona saygısızlığın da Yüce Allah'a saygısızlık demek olduğu inancı üzerine yetiştiler. İşte böyle bir inancın nesiller boyu yerleşmesi sonucu orada haccetmek gerekli/vâcip kılınmış ve bu kutlu eve saygı gösterilmesi emredilmiştir.

Kâbe'ye gösterilmesi istenen saygı şekilleri de şunlardır: 1- Tavaf sırasında mutlaka temiz (abdestli) olmak. 2- Namaz kılarken oraya doğru yönelmek. Kâbe'yi kible edinmek. 3- Abdest bozarken, ön ya da arkayı Kâbe'ye doğru çevirmemek.⁶¹

Bugün Kâbe, Hz. İbrâhim'den intikal eden şeâirle doludur. Hz. İbrâhim Kâbe'nin duvarlarını örerken Hz. İsmâil bir taş getirerek onun ayağının altına iskele olarak koymuştu. Bugün cam bir çerçeveye korunan, üzerinde ayak izi bulunan bu taşın üzerinde Hz. İbrâhim durmuş olduğu için ona Makam-ı İbrâhim adı verilmiştir. Yine bugün Hacerülesved olarak bilinen Kâbe duvarındaki taş, bizzat Hz. İbrâhim tarafından insanların Kâbe'yi tavafa başlamalarına bir alâmet ve nişan olması için konuldu.⁶² Hac esnasında Hacerülesved'i selamlayanlar Bâbilliler'e peygamber olarak gönderilen Hz. İbrâhim'i de anmış olurlar.

Allah'ın varlığını, birliğini ve rubûbiyetini bildirmeye götürücü somut göstergelerden olan Kâbe, aynı zamanda, yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk mescittir: *"Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette*

⁵⁸ Hz. İbrâhim, Hz. İsa'nın doğumundan /milâdından yaklaşık olarak iki bin yıl önce doğmuştur. Bkz. Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zeheb ve Meâdinü'l-cevher*, Mısır 1384/1964, c. II, s. 262; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, c. I, s. 144.

⁵⁹ Ebü'l-Velid Muhammed Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, Mekke 1385/1965, c. I, s. 60-62-64.

⁶⁰ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. I, s. 203.

⁶¹ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 208-209.

⁶² Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, c. I, s. 59-63-65.

Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidâyet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.”⁶³

İnsanlar Kâbe’yi ziyaret edip, ona saygı göstermekle Allah’a itaat etmiş ve ona tâzim ve hürmet etmiş olmaktadır. Bu sebeple Kâbe Allah’ın Şeâirinden sayılmıştır. Kâbe’nin mânevî konum ve nüfuzunu artıran niteliklerinden veya Allah’ın Şeâirinden olmasının nedenlerinden birisi de, hiç şüphesiz onun, insanlar için bir kıyam merkezi kılınmış olmasıdır.⁶⁴ Kâbe, İslâm’da tevhîd inancının somut bir göstergesi olduğu gibi Müslümanlar için de sosyal tevhidin (birlikteliğin, dayanışmanın, paylaşmanın) yaşandığı mübârek bir mekândır.

Kâbe Allah’a yakınlığın sembolüdür. Kâbe’ye yaklaşırken ruhî mânada yüce yaratıcıya ne kadar yakın olduğumuzu gözden geçirmeliyiz. Fizikî planda Kâbe’nin yanında olmak küçümsenmeyecek bir davranıştır. Ancak inananların Kâbe’yi ziyaret etmeleri, Allah’ın emrine âmâde olmalarının bir göstergesidir. Asıl olan bireyin, bu fizikî yakınlığı, Mâbuduna olan mânevî yakınlığını artırmaya aracı kılabilmesidir. Bireyden beklenen nerede olursa olsun ister Kâbe’de, isterse kendi yurdunda yüzünü Kâbe’ye çevirirken gönlünü de Allah’a çevirme bilinci ve şuuruna ulaşabilmesidir.

Kâbe’ye saygıdan ötürü onu yalnızca temiz olanlar tavaf edebilirler. Kur’ân’da bu duruma şöyle işarette bulunmaktadır: “...*Sonra temizlenip adaklarını yerine getirsinler ve Beytülâtik’i (Kâbe’yi) tavaf etsinler.*”⁶⁵ Kâbe’yi ziyaret edenlerin temizlenmelerinden maksat, öncelikle tıraş olmaları, tırnaklarını kesmeleri, koltuk ve kasık altlarını temizlemeleri ve genel olarak bütün bedenî kirlere arınmalarıdır.

Kur’ân-ı Kerîm’de ifade edildiğine göre, her birey ve toplumun ibadetleri esnasında yüzünü kendisine doğru çevirdiği bir yönü vardır.⁶⁶ Kâbe de Hz. Muhammed’in getirdiği dine gönülden inanan bireylerin namaz kılariken bedenleriyle birlikte ruhlarını da çevirdikleri bir yöndür. Bilindiği gibi İslâm peygamberi Hz. Muhammed hicretten önce Mekke’de iken namazlarını Kâbe’ye veya Kudüs’teki Mescid-i Aksâ’ya doğru kılıyordu. Hicretten sonra Kâbe’ye doğru yönelmesini emreden âyet gelinceye kadar Mescid-i Aksâ’ya doğru namaz kılmaya devam etti. Kâbe, hicretten on altı veya on yedi ay sonra Hz. Muhammed’e hitaben gelen “...*yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir, (Ey Müslümanlar!) siz de yüzünüzü onun bulunduğu yöne çevirin...*”⁶⁷ mealindeki âyetle Müslümanların kiblesi yapılmıştır. Aynı zamanda Kâbe, mecazi anlamda da olsa Allah’ın Evi’dir.⁶⁸ Zira yüce Allah,

⁶³ Âl-i İmrân, 3/96.

⁶⁴ Mâide, 5/97.

⁶⁵ Hac, 22/29.

⁶⁶ Bakara, 2/148.

⁶⁷ Bakara, 2/144.

⁶⁸ Hac, 22/26, 29,33.

şu âyette orayı ev (beyt) olarak kendi zatına nispet etmiştir: “*Bir zamanlar İbrâhîm’e beytin (Kâbe) yerini göstermiş (ve şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi ortak koşma, tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secde edenler için evimi temiz tut.*”⁶⁹ Böylece o mübârek yapı Allah’ın bir şeâiri/nişânesi olmuştur.⁷⁰ Bu sebeple tuvalet ihtiyaçlarını gideren insanların arka ve ön taraflarının Kâbe istikametine gelmesi hoş görülmemiş, mekruh sayılmıştır.⁷¹

Kâbe’yi mânevî açıdan değerli kılan bir başka yönü de onun bereket ve hidâyet kaynağı oluşudur. Kâbe, hac ve umre görevini yerine getirenlere bireysel ve sosyal yönden birçok yararlar ve faydalar sağlaması açısından bereket kaynağı olurken, bütün insanlık için de doğru yolu bulma/ hidâyet kaynağıdır. Kur’ân’ın bildirdiğine göre, Kâbe’nin bereket ve hidâyet kaynağı olması yalnızca Allah’a inanan Müslümanlar için olmayıp, bütün insan toplulukları içindir. “*Kuşkusuz, insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke’de, âlemler için bereket ve hidâyet kaynağı olan Kâbe’dir.*”⁷²

İçerisine giren kimselerin güven ve emniyet içerisinde olacağı bildirilen⁷³ Kâbe’nin ‘mübârek’ sıfatıyla anılması, orada yapılan ticaretin bereketli olmasına işaret olabileceği gibi orada yapılan ibadetlerin Allah katında daha çok sevaba vesile olacağına da işaret olabilir ki bu ikincisi daha mâkul ve anlamlıdır.

İslâm’ın temel esaslarından biri olan hac ve umre gibi ibadetlerin yapılmasına mekân teşkil eden Kâbe-i Muazzama, aynı zamanda renkleri, ırkları ve dilleri ayrı olan insanların İslâm birliği ve kardeşliği potası altında bir araya gelip kaynaştığı büyük bir kongredir. Orada ırk, renk, dil, makam ve mevki gibi beşerî ve dünyevî farklılıkların bir anlamı olmadığı, Allah’ın huzurunda bütün insanların eşit olduğu, üstünlüğün ise ancak takvâ (Allah’a karşı sorumluluk bilinci) ile ölçülebileceği bir kez daha bütün zihinlere işlenmiş olur. Bu bağlamda Kâbe, İslâm’a göre Allah katında üstünlüğün yalnızca takvâda olduğu ilkesinin pratiğe döküldüğü, hayata geçirildiği kutsal bir mekândır. Kısacası Kâbe ve çevresi (Mescid-i Harâm), insanları Allah’a yaklaştıran, O’na itaate götüren alâmet ve nişânelerden (şeâir) olduğu; bunları bünyesinde barındırdığı için İslâm’ın simge ve sembollerinden olmuştur.

⁶⁹ Hac, 22/26.

⁷⁰ Bakara, 2/158; Hac, 22/32.

⁷¹ Dihlevî, *Hucetullâhi’l-bâliğa*, c. I, s. 209.

⁷² Âl-i İmrân, 3/96.

⁷³ Âl-i İmrân, 3/97.

6.2. Hac

Yüce Allah “*Gücü yetenlerin, Beytullah’ı hacetmeleri, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir.*”⁷⁴ buyurarak, gerekli şartları taşıyan insanları hacetmekle yükümlü kılmaktadır. İslâm’ın beş temel esasından biri olan hac ibadeti, dinin şeaîrindedir. Kutsal kitap Kur’ân-ı Kerim’de hacdan hep ‘şeaîr’ ve ‘meş’ar’ olarak söz edilir ve dinin önemli bir şîâr / sembolü olarak takdim edilir. İslâmî esaslardan olan hac, İslâm dininin evrenselliğinin, birlik ve beraberliğinin, ırk, renk, dil, cinsiyet, kültür ve ülke ayrırımı yapmadan bütün mümin ve Müslümanların eşitliğinin temsil edildiği bir ibadettir. Hac birçok hikmetleri içinde barındıran hem bedenî hem de malî bir ibadettir. Hac, bireylere idrak ve bilinç yenileme fırsatı sunar. Bu ibadet, Müslümanların birliğini, dirliğini ve bütünlüğünü temsil eder. Hac, dünya Müslümanlarının kaynaşmasını; birbirlerini ve değişik kültürleri tanımalarını sağlar. O, dinî bilinçlenmeye, imanın harekete geçirilmesine, maddî ve mânevî kirlerden arınmaya, gönlün bütün içtenliğiyle Allah’a yönelmesine aracı olur. Çünkü nefsi arındırmanın yollarından biri de, sâlih insanların saygı duymakta oldukları, Allah’ı anmakla mânen imar ettikleri yerleri zikretmek, oralarda bulunmaktır. Bu durum, yeryüzünü tedvirle görevli meleklerin yardımını celbeder, onların iyi insanlar için yapmış oldukları küllî duanın içerisine orayı ziyaret eden herkes girer. Ziyaretçi, böylesi kutsal mekânlarda bulunduğu sırada, meleklerin kendilerine özgü saf hâlleri ona da yansımaya başlar, böylece arınmış olur. Aynı zamanda hac, gerçek müminleri samimi olmayan münafıklardan ayıran bir gösterge mesabesindedir.⁷⁵ Hac’da kesilen kurbanlarla yoksul ve fakir insanların ihtiyaçları karşılanmış olur. Orada yapılan ticarî ilişkilerle Müslümanlar ekonomilerini güçlendirmiş olurlar. Herkes için aynı olan ihram kıyafeti, bütün insanların eşit bireyler olduklarını simgeler. Yine hac esnasında uygulanan ihram yasakları, sosyal hayatta kötülüklerden sakınma alışkanlığı kazandırır. İslâm ülkeleri için bir arada olmayı, dirliği, işbirliğini ifade eder. İslâm bilginleri ve düşünürleri için ise, Müslümanların çağdaş sorunlarının masaya yatırılarak tespit edildiği ve çözüm yollarının arandığı büyük bir kongre mesabesindedir.

Hac ve umre için Beytullah’ı ziyaret edenlerin sa’y ettikleri (koşarak gidip geldikleri) mekânlar olan Safâ ve Merve tepeleri de Allah’ın şeaîrindedir. Bu durum Kur’ân nassıyla sabittir: “*Şüphesiz yok ki, Safâ ile Merve Allah’ın koyduğu nişanlardır.*”⁷⁶

⁷⁴ Âl-i İmrân, 3/97.

⁷⁵ Dihlevî, *Huccetüllahi’l-bâliğa*, c. I, s. 221

⁷⁶ Bakara, 2/ 158.

Safâ ile Merve, Mekke'de bulunan Kâbe'nin doğu tarafında bulunan iki tepenin ismidir. Büyük ve pürüzsüz kaya parçalarına Safâ; pürüzsüz, bembeyaz, çok sert taşlara da Merve adı verilmektedir. Bu tepelerin Allah'ın işaretlerinden sayılmasının elbette bir takım hikmetleri bulunmaktadır. Bilindiği gibi Hz. İbrâhim eşi Hacer ve oğlu İsmâil'i Harem mevkiine bırakıp gittikten sonra Hz. Hacer, İsmâil'in susması üzerine su ararken bu iki tepe arasında birçok defa gidip gelmişti. Bu sırada Allah, inâyetini göstererek Zemzem kuyusunun yerinden su fişkırtmış, zor durumda kaldıkları bir esnada imdatlarına yetişmişti. Böylece Allah, dünyada sevdiklerini bazı zorluklara mâruz bırakırsa da, kendisine dua ve sığınmadan başka yeri kalmayan ve bu konuda elinden geleni yapıp, son gücünü sarf ettikten sonra sabır ve sebat edenlere, mutlaka ve yakın zamanda rahatlık ve ferahlığını ihsan ederek onlara yardım edeceğini bildirmiş olmaktadır. Bu olaya bir alâmet olmak üzere Safâ ile Merve'yi kıyamete kadar kendisinin işaretlerinden olarak göstermiştir.⁷⁷ Hacda Safâ ve Merve arasında yapılan sa'y, müminlerin annesi Hz. Hacer'in çektiği sıkıntıları ve buna karşı sergilemiş olduğu fedakârlıkları temsil etmektedir. Sa'y yapan kadın-erkek bütün Müslümanlar, o esnada Hz. Hacer'in hâtırasını canlandırmış olmaktadır.

Ayrıca câhiliye devrinde Safâ tepesinde İsâf, Merve tepesinde Nâile isminde birer put bulunuyordu. Müşrik Araplar da bu iki tepe arasında sa'y ederler (gidip gelirler), bu putları mesh ederler ve onların yanında kurban keserlerdi. İslâm gelip bu putperest geleneğe son vermekle birlikte yine de Müslümanlar bu iki tepe arasında sa'y etmeyi doğru bulmadılar ve bundan çekindiler. Bunun üzerine bu iki tepe arasında gidip gelmelerinde bir günah ve sakınca olmadığını, aksine bunların Allah'ın şeâirinden/ işaretlerinden olduğunu bildiren bu (Bakara 158) âyet nâzil oldu.

Hz. Muhammed, Safâ ile Merve arasında gidip gelirken (sa'y) müşriklere karşı güç ve kuvvetini göstermek için koşmuştu. Bunun hâtırasını canlandırmak için sa'y esnasında koşar gibi yürümek (Hervele) sünnet olmuştur.⁷⁸

Âyette geçen Meş'ar-i Harâm'dan kasıt da Hac zamanında Kâbe'de ziyaret edilecek belirli yerlerdir. Bu yerler ise Cebel-i Kuzah (Kuzah dağı) ve Müzdelife gibi mekânlardır. Meş'ar-i Harâm da haccın nişanlarından birisidir.⁷⁹ Yüce Allah, bu belirlenmiş, özel olarak tespit edilmiş yerde (Meş'ar-i Harâm) kendisinin anılmasını istemektedir ki,⁸⁰ bu da söz konusu bu mekânlarda zikrin daha faziletli olduğuna işaret etmektedir.

⁷⁷ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, c. IV, s. 174, 176; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. I, s. 442.

⁷⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. I, s. 442.

⁷⁹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşâf an Hakâiki gavâmidî't-tenzîli ve Uyunu'l-ekâvili fî Vucûhi't-te'vil*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Darü't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1417/1997, c. I; Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, c. V, s. 194; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 31-32.

⁸⁰ Bakara, 2/198.

Mescid-i Harâm'da tavaf yapmanın⁸¹ bir takım hikmetleri bulunmaktadır. Tavaf, sözlükte bir şeyin etrafında dönmek ve dolanmak demektir.⁸² Tavaf, Allah'ın rahmetine dalmanın, meleklerin dualarını celp etmenin mekân ve zamanıdır. İnsan, tavafı Allah'ın emrine inanarak ve vaat ettiğini gönülden kabul ederek yaparsa, bu onun imanının olduğunu ortaya koyar.⁸³ Kâbe etrafında dönerek gerçekleştirilen tavaf, evrenin ve yaratılışın bir özeti, teslimiyetin ve ilâhî takdire boyun eğişin sembolü sayılır.

Tavafa başlanırken Hacerülesved'i selamlamak sünnettir. Hacerülesved, ilk önce Hz. İbrâhim daha sonra Hz. Muhammed ve ashâbının hâtırasını anmaya vesile olan bir semboldür.

Hacerülesved'i selamlama, bireyin ruhlar âleminde Allah'a verdiği kulluk sözünü yani ahidini yenileme anlamını sembolize eder. Birey, ruhlar âleminde Allah'a verdiği kulluk sözünü, amelleriyle ortaya koyduğu iman akdini bu defa Kâbe'de, Beyt'in sahibinin önünde bu hareketiyle temsilî olarak yineler. Dolayısıyla Hacer-i Esved'i selamlama, ahdi tazelemeyi, sözünde durmayı sembolize eder.

Hac ve umre için ihrama girmek, namaza nispetle tekbir almak gibidir. İhram, samimiyet ve Allah'ı yüceltmenin duyularla algılanabilir bir şekli olup haccetme azminin belirgin bir eylemle kontrol altına alınmasıdır. İhram, makamdan, mevkiden ve tüm imtiyazlardan soyunmanın simgesidir. O, nefsin her türlü lezzetleri, rahatını, konforunu, alışık olduğu alışkanlıklarını, güzelleşmek için yapılan işleri terk etmesi sûretiyle Allah'a boyun eğdiğini sembolize eder. Allah uğrunda yorgunluğa katlanma, toza toprağa belenme, pejmürde bir hâle düşme mânasını gerçekleştirir.⁸⁴ İhram Allah'ın önünde herkesin eşit olduğunu, O'nun nezdinde mal, mülk, sosyal ve ekonomik statünün herhangi bir değerinin bulunmadığını, bütün Müslümanların bu kutsal iklimde eşit ve kardeş olduklarını sembolize eden izâr ve ridâ denilen dikişsiz iki parça havlu/giysidir. Buna bürünen insan, henüz millet, sınıf, sosyal statü vb. gibi insanları birbirinden farklılaştırmaya yol açan çeşitli sosyal öğelerin teşekkül etmediği ilk yaratılıştaki insanı, yani Hz. Âdem'i sembolize eder.

İhram, bireyin nefesine karşı giriştiği mücadele de bir zırhı; dokunulmaz alanda, Harem bölgesinde giyildiğinden de barışı ve ölen her müminin giyeceği kefeni sembolize eder.

Ayakta duruş ve bekleyiş anlamına gelen vakfe⁸⁵ de bir yandan insanın

⁸¹ Hac, 22/29.

⁸² İsfahânî, *el- Müfredât*, s. 462.

⁸³ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 172.

⁸⁴ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 153.

⁸⁵ İsfahânî, *el- Müfredât*, s. 832.

dünyaya ayak basışını, diğer yandan da kıyamet günü Allah'ın huzurunda bekleyişini dirilişi, mahşeri sembolize eder. Vakfe, müminin yaratıcısı huzurunda imanla, sebatla, umutla gerçekleştirdiği bilinçli bir duruştur. Vakfe, bütün Müslümanların, nefislerine, birbirlerine, başkalarına karşı ortaya koydukları onurlu ve kararlı bir duruştur. Aynı zamanda bu duruş Müslümanların kardeş olduklarını, bir tek din ve millet olduklarını, tek vücut hâlinde bulduklarını kanıtlayan asâletli bir duruştur. Müslümanların aynı zaman ve mekânda, Allah'ın rahmetini arzulayarak, içtenlikle dua ve niyaz ederek, yalvarıp yakararak bir araya gelip toplanmaları, bereketlerin inmesine ve hayırların yayılmasına yol açar. Arafat'ta duruşun böyle bir hikmeti de vardır.⁸⁶ Meş'ar-i Harâm'da (Müzdelife'de) vakfenin meşrû kılınmasının sebebi, câhiliye döneminde insanların burada toplanıp, birbirlerine karşı güç ve asâletleriyle övümleri ve gösteriş yapmalarıdır. Söz konusu bu kötü gelenek ortadan kaldırılmış ve yerine Allah'ı anmaları, tevhit ile onu övmeleri tesis edilmiştir.⁸⁷

Haccın rükünlerinden olan Şeytan taşlama da Hz. İbrâhim'in kendisine engel olmaya çalışan şeytani kovmak amacıyla ona taş fırlatmasını⁸⁸ sembolize eder. Taşlama, bir anlamda şeytana karşı girişilen bir mücadeleyi simgeler. Birey Mina'da attığı her taşı nefisine, şehvetine ve şeytana karşı fırlatır. Bu sûretle o, kendisini çeşitli hatalara, kötü eylem ve davranışlara sürükleyen farklı etkenleri bir bir yok etmeye çalışır. Allah'ı anmaya, onun gösterdiği yolda yürümeye mani olmaya çalışan şeytan nerelerden çıkıyorsa, hangi silah ve cepheleri kullanıyorsa oraları yok etmelidir. Bu gibi olayların hatırlanması, insan nefsi üzerinde son derece etkilidir.⁸⁹

İhramdan çıkmak vakara ters düşmeyen bir eylemle olmalıdır. Bilindiği gibi İslâm her işi bir ölçü ve esasa bağlamıştır. Şayet ihramdan çıkış da din tarafından belirlenmemiş, insanların kendi görüşlerine bırakılmış olsaydı, o zaman her birey bir yol tutar, ihramdan çıkmaya çalışırdı. Her konuda olduğu gibi ihramdan çıkışın da tıraşa bağlanması düzensizliğin son bulunduğu anlamına gelmektedir. İhramdan tıraş olarak çıkmak, namazdan selâm vererek çıkmaya benzer.⁹⁰ Tıraş olmak başka sembolik anlamlarda ifade eder. Şeytana taş atan, peşinden Allah'a bir baş kurban eden hacı, daha sonra tıraş olmak sûretiyle sembolik olarak kendi varlığının bir parçasını da

⁸⁶ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 156.

⁸⁷ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 158.

⁸⁸ Sâffât, 37/103-107.

⁸⁹ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 158.

⁹⁰ İfada tavafından önce yapılması ise, devlet başkanının huzuruna girmek isteyen bireyin, girmeden önce kendisine çeki düzen verdiği gibi, Allah'ın evine ziyaret için girecek bireyin de kendisine düzen vermesi gerektiği anlamını taşır. Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. II, s. 159.

Allah yolunda kurban eder. Bu davranış, bir taraftan, gerektiğinde yalnızca saçını değil, canını da Allah yolunda verebileceğini temsil ederken, diğer taraftan, başından dökülen her saç teli, âdeta dökülen günahlarını sembolize eder. İhramdan çıkarken saçların tıraş edilmesi, alçak gönüllülüğü, “baş açık-yalın ayak” diye tâbir edilen Allah’a muhtaç oluşu simgeler. İslâm peygamberi bu emri yerine getirenlere “*Allah’ım başlarını tıraş ettirenlere merhamet et*”⁹¹ diyerek dua etmiştir.

Hac şâiresinde de görüldüğü gibi her nişânenin bir anlamı ve Allah’a itaat boyutu bulunmaktadır.

6. 3. Kurban

Bilindiği gibi Kurban ibadeti Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği dinle ortaya çıkmış değildir. Allah’a takdim edilen kurban ibadetinin Hz. Âdem devrine dayandığını, Kur’ân’da geçen Hz. Âdem’in oğulları Hâbil ve Kâbil kıssasından anlamaktayız. Bu husus şöyle ifade edilmektedir: “*(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti.*”⁹² Öyleyse Allah’a kurban sunma anlayışı Hz. İbrâhim’le başlamamış, ancak onunla başka bir evreye -yani kurban kesmeyle emrolunma sürecine- girmiştir denilebilir. İnsanlık tarihi boyunca hemen bütün din ve kültürlerde kurban anlayışının bulunduğu bilinmekte, ancak gerek kurbanlıklar ve kurban etme şekilleri gerekse kurbanın amaçları yönünden farklılıkların bulunduğu gözlenmektedir. Örneğin bazı ilkel dinlerde tahıl başta olmak üzere bir kısım bitkilerin, içkilerin veya paranın (kansız nesnelere) kurban edildiği,⁹³ bazılarında kanlı kurbanlıklar arasında insanın da yer aldığı görülmektedir. İslâm öncesi Arap toplumunda çocukların, köle ve esirlerin putlara kurban edilmesi âdetinin zayıf da olsa izlerine rastlanmakla birlikte⁹⁴ yaygın olan, putlara hayvanların kurban edilmesi şeklindeydi.

İslâmî kaynaklarda koyunlar sahibi olan Hâbil’in koçlarından en güzel ve en semizini gönül rızasıyla Allah için kurban ettiği, ekin sahibi olan

⁹¹ Buhârî, “Hac”, 127.

⁹² Mâide, 5/ 27.

⁹³ Erken dönemlerde uzak doğu dinlerinde örneğin Japon dini Şintoizm’de ve eski Çin’de tanrılara onları memnun etmek ve ilâhî lütuflar elde etmek için insan kurbanları sunulurdu. Konfüçyüs’le birlikte önceleri yaygın olan insan kurbanına son verilmiştir. Bkz. Ahmet Güç, “Kurban”, *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s. 434.

⁹⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, “Nezir”, 7, Kahire, trs; İbn Hişâm, Abdülmelik, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Kahire 1375/1955, c. I, s.160-164; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târihi’l-Arab kable’l-İslâm*, Beyrut 1977, c. VI, s. 191-193, 198-199.

kardeşi Kâbil'in ise ekinlerinin en kötüsünü, istemeye istemeye Allah'a sunduğu, Allah'ın Hâbil'in kurbanını kabul ettiği rivayet edilir ki⁹⁵ buradan biz daha insanlığın ilk devirlerinde Allah'a farklı türden kurbanlıkların sunulduğunu teyit etmiş oluyoruz. Kur'ân'daki bir âyetten İlâhî dinlerin hepsinde ibadet amacı ile hayvan kesme anlamında kurban hükmünün teşri kılındığı anlaşılmaktadır.⁹⁶ İslâm'ın dışındaki kaynağı itibariyle İlâhî din olan Yahudilik ve Hıristiyanlıkta kurbanla ilgili değişik inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın çarımıha gerilmesi, kurban kavramına özel bir anlam katmakta, insanoğlunun günahına karşılık Baba'sının Hz. İsa'yı feda ettiğine⁹⁷ inanılmaktadır. Söz konusu bu inancın insan için insanın kurban edilmesi anlamını içeren bir motif oluşturmasına karşın; Kur'ân'da Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâil'in Allah'ın buyruğuna içtenlikle teslim olma konusunda verdikleri başarılı imtihana değinildikten sonra İlâhî bir hediye olarak gönderilen hayvanın boğazlanmasının istendiği bildirilmiş,⁹⁸ insanın kurban edilmesi anlayışı kökten reddedilmiştir.⁹⁹ Başka bir âyette de kurban kesmede Allah'ın rızâsı temel hedef olarak belirlenmiştir. Mümin birey bilmektedir ki, kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşmaktadır. Allah'a ulaşan ise, kurban kesen müminlerin dinî duyarlılıkları (takvâları), sorumluluk bilinçleridir.¹⁰⁰

Kurban ibadeti, Kur'ân'da ilâhî simge ve dinî sembollerden biri olarak anılmakta, bunun da ötesinde kurban ibadeti başlı başına bir kulluk eylem ve davranışı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum Kur'ân'da şu şekilde vurgulanmaktadır: “*Biz her ümmete-(Kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını anımlar diye- kurban kesmeyi gerekli kıldık... Biz büyükbaş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Şu hâlde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz)...*”¹⁰¹ Allah, kurbanlık hayvanları, kendisinin varlığının alâmet ve nişanlarından birisi kılmıştır. Elmalılı Muhammed Hamdi (ö. 1942)'nin yorumuna göre ise Allah, kurbanlık hayvanları

⁹⁵ Taberî, *Muhtasar Tefsirü't-Taberî*, tahk. Muhammed Ali Sâbûnî, çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, c. II, s. 477; Zemahşerî, *Tefsiru'l-Keşşâf*, c. I, s. 484; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. III, s. 157-158; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Darü's-Sâbûnî, Mekke trs., c. I, s. 218.

⁹⁶ Hac, 22/34.

⁹⁷ Matta, 26/26-28.

⁹⁸ Sâffât, 37/102-113.

⁹⁹ Beşir Gözübenli, “Kurban”, *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2006, c. III, s. 1166.

¹⁰⁰ Hac, 22/37.

¹⁰¹ Hac, 22/34, 36.

emirler gönderdiği dinin tecellilerini haber veren işaretlerinden kılmıştır.¹⁰²

Kurban, mümin bireyin, yalnızca Allah istediği için canından, malından vazgeçebileceğini ortaya koyduğu ve malını Allah'ın yolunda ve onun rızası istikametinde kurban edebildiğini fiiliyle gösterdiği için önemli bir ibadettir. Bu kulluk eylemi Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâil'in itaatiyle sembolize edilmiştir. Nitekim Hz. İbrâhim de gördüğü bir rüya üzerine kendisine verilmesi için yıllarca dua ve niyazda bulunduğu oğlu¹⁰³ Hz. İsmâil'i Allah'ın emrini yerine getirip hoşnutluğunu kazanmak düşüncesiyle kurban etmekten kaçınmamış¹⁰⁴ ve Allah'ın “*Ey İbrâhim! Sen rüyana sadâkat gösterdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten çok açık bir imtihandır.*”¹⁰⁵ hitabına mazhar olmuş ve imtihanı kazanmıştı.¹⁰⁶

İslâm'da bayram namazından sonra kurban kesmek, dinî bir yükümlülüktür. Şartlarını taşıyan (mukim ve zengin olan) her Müslüman Allah'a yakın olmak ve onun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle kurban kesmelidir. Yüce Allah Kevser Sûresinde; “*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes*”¹⁰⁷

¹⁰² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. V, s. 304.

¹⁰³ Taberî, *Tarih*, Mısır 1326, c. I, s. 25.

¹⁰⁴ Nîsâbü'rî, *Arâisü'l-mecâlis*, Mısır 1370/ 1951, s. 93-94.

¹⁰⁵ Sâffât, 37/104-106.

¹⁰⁶ Yahudiler Hz. İbrâhim'in kurban etmek istediği oğlunun İsmâil değil de İshak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunu da Ahdi Atık'ın tekvin bölümünde geçen bazı ifadelere dayandırılırsa da o ifadelerin yani İshak isminin tevîl yoluyla söz konusu metne sokulduğu anlaşılmaktadır. “Ve Allah, şimdi biricik oğlunu, yani sevdiğin İshak'ı alıp Meriya diyarına git ve anı orada sana söyleyeceğim dağların birisi üzerinde onu yakılacak kurban olarak takdim eyle”. (Tekvin, 22/2) Bilindiği gibi ve tekvinde de ifade edildiği üzere Hz. İbrâhim'in iki oğlu bulunmakta, onlardan birincisi İsmâil Hz. Hacer'den doğduğunda İbrâhim seksen altı yaşında (Tekvin, 16/15-16), Hz. Sâre'den İshak doğduğunda da Hz. İbrâhim yüz yaşındaydı. (Tekvin, 21/5.) Hz. İbrâhim'in iki oğlundan ikincisi olan Hz. İshak'ın, Hz. İsmâil'den on dört yıl sonra doğmuş olduğu göz önünde tutulunca, Hz. İbrâhim'e verilen kurban emrindeki “biricik oğlunu” tabirinin İshak için değil, İbrâhim hakkında kullanılması doğru yerinde olur. Çünkü Hz. İsmâil hayattayken Hz. İshak hakkında “biricik oğlunu” denilebileceği kabul edilemez. Ayrıca kurban etme olayının Mekke'de meydana geldiği ve orada bulunanın da İsmâil olduğu sabit olduğundan söz konusu iddianın doğru olmadığı belirginlik kazanmaktadır. Bkz. ez-Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki gavâmidi't-tenzîli ve Uyunü'l-ekâvili fî Vucûhi't-te'vil*, Mısır 1385/1966, c. III, s. 350; Ayrıca bkz. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 192-193. Kaynaklar, Yahudiler'in söz konusu bu iddialarını ileri sürmelerine sebep olarak, İsmâil'in kurban edilmesi hakkındaki İlahî emre boyun eğişi ve sabredışı faziletinin Allah tarafından anılışını kıskanmaları olarak gösterirler. Zira onlar İshak'tan türedikleri için bu faziletin İsmâil'e değil de İshak'a lütfedildiğini ileri sürmüşlerdir. Sa'lebî, *Arâisü'l-Mecâlis*, s. 92; Taberî, *Tarih*, c. I, s. 138-139; İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İsmail el-Kureyşî, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1966, c. I, s. 160.

¹⁰⁷ Kevser, 108/2.

buyurmuş, Hz. Peygamber de; “*Âdemoğlu, kurban bayramı günlerinde Allah için kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmış olamaz*”¹⁰⁸ şeklindeki sözleriyle kurban ibadetinin önemine vurgu yapmışlardır. Kurban yakınlık demektir.¹⁰⁹ Kurban kesmekten asıl maksat, bu ibadetle Allah’a yakınlık ve onun rızâsını kazanmaktır. Bütün ibadetlerde olduğu gibi kurban ibadetinde de Allah’ın rızâsı ve hoşnutluğunun gözetilmesinin önemi ne dikkat çekilmiştir. Zira Asr-ı Saâdetteki kâfirler putlara dua ediyor, onlar adına kurban ve hayvan kesimi yapıyorlardı. Nitekim “*dikili taşlar üzerine kesilen hayvanlar...*”¹¹⁰ –yani putlar için- mealindeki âyet bu hususu dile getirmektedir.¹¹¹ Bu sebeple kurban ibadetinin yalnızca Allah’ın rızâsı için yapılması öngörülmüştür. Kurbanlık hayvanlar Allah’ın sevgisi ve rızâsını kazanmaya vesile edildikleri için Allah’ın nişânelerinden ve İslâm’ın simge ve sembollerinden olmuşlardır.

Kurban Allah’a verdiği nimetlerden dolayı şükür anlamı da taşır. İnananlar her kurban kesiminde, Hz. İbrâhim ile oğlu İsmâil’in Cenâb-ı Hakk’ın buyruğuna mutlak itaat konusunda verdikleri, Kur’ân-ı Kerîm’de de kısaca anlatılan¹¹² başarılı sınavın hâtırasını tazelemiş ve kendilerinin de benzeri bir itaate hazır olduklarını simgesel davranışla göstermiş olmaktadırlar.

Nitekim Hac Sûresi’ nin kurbanla alâkalı âyetlerinden bir tanesinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*İşte durum bundan ibaret. Artık kim Allah’ın hürmet edilmesini emrettiği şeylere tâzim ederse bu, Rabb’inin nezdinde kendisi için sırf hayırdır. Yenilmesi haram kılınanlar dışında, bütün davalar size helâl edilmiştir. O hâlde Allah’ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçının. (...) Bu böyledir. Artık kim Allah’ın Şeâirini tâzim ederse, şüphe yok ki bu, kalplerin takvâsındandır.*”¹¹³ Hac ibadeti esnasında kesilen kurbanlar da Allah’ın sembollerindedir: “*Kurbanlık develeri de sizin için Allah’ın sembolleri kıldık.*”¹¹⁴

Hac ibadeti esnasında kesilen Hedy kurbanı, hac ve umre görevlerini yerine getirebilmenin şükürünü edâ etmek niyetiyle kesilmektedir. İnsanlar kurbanlarla Allah’a yaklaşmak, onları Beyt-i Muazzam’a kurban etmek sûretiyle Allah’a itaat etmek isterler. Çünkü onlar bu tür fiillerin mutlaka önem verilmesi ve hakkında yarışılması zorunlu olan büyük bir iş olduğuna inanırlar. Allah’ın yapılmasını istediği şeyleri yapmak, kalplerin takvâsın-

¹⁰⁸ Tirmizî, *Sünen*, “Edahi”, 1, İstanbul 1992.

¹⁰⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 601.

¹¹⁰ Mâide, 5/3.

¹¹¹ Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Âyât ve’s-Süver min Te’vilât’il-Kur’ân*, Thk. Ahmed Vanlıoğlu, (Tekrar gözden geçiren) Bekir Topaloğlu, İstanbul 2003, s. 74.

¹¹² Sâffât, 37/102-107.

¹¹³ Hac, 22/30, 32.

¹¹⁴ Hac, 22/36.

dandır.¹¹⁵ Kurban bayramında ve hac esnasında kurban kesmenin hikmetlerinden birisi de Allah’a hakkıyla kulluktan alıkoyan nefislerin kötü arzu ve isteklerini ortadan kaldırmaktır. Allah için kesilen bu kurbanlardan akıtılan kanlar, kurban sahibinin de günahlarının döküldüğünü, kirlerin giderildiğini¹¹⁶ sembolize eder. Kurban ibadeti, bireye, servetini başkalarıyla paylaşabilme ahlâk ve erdemini kazandırır, onu cimrilikten ve dünya malına aşırı düşkünlükten kurtarır. Kurban kesmekle nefislerimizi boğazladığımız gibi, namazda da “Allah-ü Ekber” diyerek nefsimizi Allah yolunda kurban ederiz. Kurban ibadeti, toplumun çeşitli katmanlarını oluşturan zengin ve fakirlerin birbirleriyle kaynaşmalarına aracılık ederek toplumda sosyal barışın hâkim olmasını sağlar. Bireyler arasında yardımlaşma, kardeşlik ve dayanışma ruhunu canlı tutup, sosyal adaletin sağlanmasına vesile olur. Toplumun sosyal ve ekonomik açıdan gelişip ilerlemesine katkıda bulunur.

Özetle kurban ibadeti gerektiğinde bireyin malını ve canını Allah yolunda feda edebileceği kulluk bilincini sembolize eder. O hâlde kurban da bir simgedir. Neyin sembolüdür? Can da dâhil dünyevî bütün sevgilerin Allah sevgisi uğruna feda edilebileceğinin simgesidir.

6. 4. Sünnet Olmak /Hitân

Erkeğin cinsiyet uzvunun ucundaki kabuk (gulfe) denen fazlalığın kesilmesi de bir anlamda İslâm’ın veya Müslüman olmanın nişânesidir. Buna Türkçede sünnet olmak, Arapçada hitân denir. Kur’ân’da hitâna ilişkin bir nass ya da emir olmamakla beraber, Hz. Peygamber’in hadislerinden¹¹⁷ hareketle ve Müslüman toplumların önem veredikleri bir teamül olması itibariyle, Müslüman olmanın alâmeti olarak görülmüştür. Tarihî geçmişi Hz. İbrâhim’e kadar uzanan sünnet olma geleneği yalnızca Müslüman toplumları değil, Câhiliye Araplarını da etkilemişti. Çünkü ilk sünnet olan erkek cahilî Arapların da atası olan Hz. İbrâhim peygamberdi.¹¹⁸ Hz. İbrâhim’e sünnet olması, imanının tamamlanması için Allah tarafından vahyedilmiş, o da bu emri geciktirmeden uygulamıştır.¹¹⁹ Kaynaklarda Hz. İbrâ-

¹¹⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-kebir*, c. XXIII, s. 33.

¹¹⁶ Hac, 22/29.

¹¹⁷ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, “Sıfâtü’n-Nebî”, 4, İstanbul 1413/1992.

¹¹⁸ Ebu Bekir Abdurrezzâk b. Hemmam b. Naif, *el-Musannef*, Beyrut 1390/1970, c. II, s. 175; İbn Ebi Şeyme, *el-Musannef*, Bombay 1979, c. XI, s. 522. Kadınlardan ilk sünnet olan da Hz. İbrâhim’in ikinci eşi Hacer’dir. Hz. İbrâhim, Hacer’in kulaklarını delmesini ve onu sünnet etmesini ilk eşi Hz. Sâre’ye tavsiye etmiş ve bu uygulama kadınlar arasında sünnet ve âdet olmuştur. Bkz. Sa’lebî, *Arâisü’l-mecâlis*, s. 81. Ancak bu uygulama bazı istisnaları bulunmak şartıyla günümüzde terk edilmiştir.

¹¹⁹ Diyarbekrî, *Tarihü’l-hamîs*, Mısır 1283, c. I, s. 129; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. I, s. 169.

him'in Amâliklarla yaptığı savaşta, iki taraftan pek çok ölenler olup kendi adamlarını gömmek için tanıyamadığından, Müslümanlık alâmeti olmak üzere sünnet olmakla emrolunduğu da rivayet edilmektedir.¹²⁰ Câhiliye Arapları hem erkeği hem de kadınları sünnet etmişler, erkeğin sünnetine "hıtân", kadının sünnetine "had" ismini vermişlerdir. Her iki sünnet şekli Müslümanlıkta da kabul edilmiş olmakla birlikte kadının sünneti yalnızca Mısır, Arabistan ve Cava'da yaşayan Müslümanlar arasında gizli olarak yapılmaktadır. Ülkemizde ise erkek çocukların sünneti resmî ve yasal yollarla yapılmakta, kadın sünneti uygulamasına rastlanmamaktadır.

Hiz. İbrâhim'in bir uygulaması olarak görülen sünnet olmak Hiz. Peygamber'in hadislerinde "fitrat" gereği olarak nitelendirilmiş; ağız ve burnu yıkamak, bıyıkları kırmak, tırnakları kesmek, koltuk altı ve apış arasındaki kılları traş etmenin yanısıra sünnet olmak da doğuştan insan doğasına yaraşan davranışlardan sayılmıştır.¹²¹ Sünnetin sağlık açısından çok yararlı bir eylem olduğu öteden beri bilinmekle birlikte, tıptaki son gelişmeler onun önemini daha artırmıştır. Küçük abdest bozduktan sonra temizliği temin etme bakımından sünnetin önemli kolaylıklar sağladığı belirgin olmakla beraber, tıp alanındaki incelemeler erkeklerin sünnet olmadığı toplumlarda rahim hastalıkları oranının yüksek olduğunu da ortaya koymuştur. Sünnet olmanın ailenin cinsel hayatına olumlu katkılar sunduğu da sünnetin bilinen faydaları arasındadır.¹²²

Tevrat'a göre sünnet olma Tanrı ile Hiz. İbrâhim arasındaki ahdin hükümlerinden bir Tevrat'ta sünnetin, Hiz. İbrâhim ve nesline Allah'tan bir damga olduğu yazılıdır. Dihlevî'ye göre bunun mânası şudur: "Krallar, âdet üzere kendilerine özgü olan malları, diğerlerinden ayrılması için dağlar ve böylece onları damgalarlar. Hürriyetlerine kavuşturmak (âzâd etmek) istedikleri kölelere de aynı şeyi yaparlar. Sünnet de bunun gibi, Halil İbrâhim milleti için bir damga kılınmıştır. Diğer nişâneler yani simge ve semboller içerisine hile karışabilirse de sünnet alâmetine hiçbir şekilde hile karışamaz."¹²³ Bu sebeple Yahudilikte sünnet hükmü ve uygulaması devam etmektedir. Yeni Ahid'de Hiz. Yahyâ ve Hiz. İsrâ'nın sünnet oldukları belirtilmesine¹²⁴ rağmen, Pavlus'cu Hıristiyanlık'ta bedenın değil kalbin sünnetli olmasının önemli olduğu yönündeki bir teville sünnet olma terk edilmiştir.

¹²⁰ Sa'lebî, *Arâisü'l-mecâlis*, s. 99; Diyarbekrî, *Tarihu'l-hamîs*, c. I, s. 130.

¹²¹ Buhârî, "Libas", 51, 63, 64; Müslim, "Taharet", 49; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 16; "Tirmizî", Edep, 14.

¹²² *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, "Sünnet", İstanbul 2006, 1843.

¹²³ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, c. I, s. 518.

¹²⁴ *The New Testament, İncil*, Luca İncili, c. I, s. 59; c. II, s. 21, İstanbul 2000, s. 64- 65.

İslâm'da sünnet olmak, Müslüman'ı, Müslüman olmayandan ayırt ettiği için dinin şîârından sayılmış, günümüze dek dinî bir görev¹²⁵ olarak uygulanana gelmiştir.

Sonuç

Şeâir, Kur'ânî bir kavramdır. Bu terim Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara, Mâide, Hac sûrelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir. Bir yerde de meş'ar (Meş'ar-i Harâm) şeklinde geçmektedir.

İslâmî simge ve semboller, özelde İslâm'ın kutsal saydığı ibadet ve ibadet yerlerini ifade ettiği gibi, genelde ahlâk da dâhil dinî bütün sorumlulukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu gerçeği göz önünde bulduğumuzda Şeâir-i İslâmiye'yi yukarıda açıkladıklarımızla sınırlamamız ancak onların en önemlileri olmaları itibariyledir. Çünkü Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarını çağrıştıran her şey İslâm'ın simge ve sembolleri olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple Allah'ın şeâirine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı ve tâzimi içermektedir.

Allah'ın emir ve yasaklarının zihnî kabulden uygulamaya geçirilmesinde Hz. İbrâhim'in şeriatının rolü dikkate değerdir. Onun pratiğe geçirdiği dinî uygulamalar ve Allah'a sunulan kulluk şekilleri (hac ve kurban), son elçi Hz. Muhammed tarafından da uygulanmaya devam edilmiştir. Çünkü Allah'ın ilk insan ve ilk elçi Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberleri aracılığıyla insanlara bildirdikleri mesajları ana ilkeleri itibariyle aynıdır ve süreklilik arz eder.

İslâmî Semboller aynı zamanda Müslümanların diğer dinî kimliklerden ve toplumsal yaşam biçimlerinden farklılıklarını ifade etmektedir. Yani Şeâir-i İslâm/ İslâm'ın simge ve sembolleri, Müslüman toplumun alâmet-i fârikasıdır diğer bir deyişle ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır.

İçerisinde yaşadığımız dünyada bütün dinlere ait simge ve sembollerin bilinip tanınması her zamankinden daha fazla bir öneme haizdir. Çünkü dünya küçülmüş bir köy hâlini almış, birçok din ve kültüre sahip insanlar,

¹²⁵ Hz. Peygamber'in ileri yaşlarda İslâm'ı kabul edenlere bile sünnet olmayı emrettiğine dair rivayetlerden (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 415; Ebû Dâvûd, "Taharet", 129) yola çıkan ve kendi içtihat yöntemleri gereğince bu tür delilleri değerlendiren İslâm bilginlerinden Ebû Hanîfe ve Mâlik b. Enes sünnet olmanın hükmünü sünnet, Ahmed b. Hanbel erkekler için vâcib, hanımlar için sünnet, Şafii ise erkek ve kadın arasında vücûb bakımından fark olmadığı kanaatini belirtmişlerdir. Sünnetin vâcib ve müstehap olmak üzere iki vakti vardır. Sünnetin vâcib vakti, ergenlik çağıdır ve onu geciktirmemek gerekir. Müstehap vakti ise bulûğ çağından öncedir. Çocuğu doğumunun yedinci veya kırkıncı gününde sünnet ettirmek müstehaptır. Hz. Hüseyin'in doğumunun yedinci günü sünnet ettirildiği bilinmektedir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Bârî Bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, trs. c. X, s. 289.

farklı dinî ve mezhepsel kimlikler bir arada yaşama mecburiyetinde kalmıştır. İşte böyle bir ortamda İslâm Dini'nin tanınması, bilinmesi ve değerlerinin korunması, dolayısıyla sosyal ve küresel barışın oluşturulmasında onun simge ve sembollerine saygı duyulması gerekliliktir.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebu Bekir Abdurrezzâk b. Hemmam b. Nafî, *el-Musannef*, Beyrut 1390/1970.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1405/1985.
- Bevan, Edwyn, *Symbolism and Belief*, London, Glasgow, 1962.
- Buhârî, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, İstanbul 1413/1992.
- Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târihi 'l-Arab kable 'l-İslâm*, Beyrut 1977.
- Dihlevî, Şah Velîyyullah İbn Abdürrahim, *Huccetullâhi 'l-bâliğa*, Thk. Muhammed Şerif Sukker, Beyrut 1413/1992.
- Diyarбекrî, *Tarihu 'l-Hamîs*, Mısır 1283.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., 8. Baskı, Ankara 1990.
- Ebû Dâvûd, *Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998.
- Ezrakî, Ebu'l-Velid Muhammed, *Ahbâru Mekke*, Mekke 1385/1965.
- Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsîru 'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmi-di 't-Tenzîli ve Uyunü 'l-ekâvili fi Vucûhi 't-te'vil*, Mısır 1385/1966.
- Gözübenli, Beşir, “Kurban”, *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2006.
- Güç, Ahmet, “Kurban”, *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s. 434.
- Hamevî, Ebu Abdullâh Şihâbüddin Yakut b. Abdullâh, *Mu'cemü 'l-Buldân*, Beyrut, trs.
- İbn Ebi Şeyme, *el-Musannef*, Bombay 1979.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbeddin Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Fethu 'l-Barî Bi-Şerhi Sahihi 'l-Buhârî*, Beyrut, trs.
- İbn Hişâm, Abdümelik, *es-Sîretü 'n-Nebeviyye*, Kahire 1375/1955.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İsmail el-Kureyşî, *El-Bidâye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1966.
- _____, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azim*, Mektebetü'l-Kayyime, Kahire 1414/1993.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu 'l-Arap*, Daru's-Sadr, Beyrut 1410/1990.

- İsfehânî, Rağıb, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredâtü fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul 1986.
- İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, "Sünnet madd", İstanbul 2006.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *Mevâhibü'l-Ledünniye, (İlahi Rahmet Hz. Muhammed)*, trc., Şair Abdülbaki, Sad. İ.Turgut Ulusoy, İstanbul 1984.
- Koç, Turan, *Din Dili*, Rey yay. Kayseri, trs., 91
- Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- Köksal, İsmail, *İslâm Hukuku, (İslâm Fıkhi-Muamelat)*, İstanbul 2009.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah, *el-Muvattâ*, İstanbul 1413/1992.
- _____, *el-Muvattâ*, Kahire, trs.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Âyât ve's-Süver min Te'vilât'il-Kur'an*, Thk. Ahmed Vanlıoğlu, (Tekrar gözden geçiren) Bekir Topaloğlu, İstanbul 2003.
- Mes'ûdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *Mürûcû'z-zeheb ve Meâdinü'l-cevher*, Mısır 1384/1964.
- Mircea Eliade, *Images and Symbols*, İng. Çev. P. Mariet, New Jersey, 1991.
- Özarslan, Selim, "Batı'da İslâmfobinin Artması, Cami Saldırıları Ve Bu Eylemlerin Altında Yatan İslâm Ve Hz. Peygamber Tasavvuru" *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 2016, c. 27, sy. 2, ss. 193-199.
- Râzî, Fahreddin, *et-Tefsirü'l-Kebir, (Mefâtihu'l-gayb)*, Dârü'l-Fikr, 1415/1995.
- Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim en-Nisâbü'rî, *Arâisü'l-mecâlis*, Mısır 1370/ 1951.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Daru's-Sâbûnî, Mekke, trs.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Tarih*, Mısır 1326, I, 25.
- _____, *Muhtasar Tefsirü't-Taberî*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali Sâbûnî, çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1995.
- The New Testament*, İncil, Luca İncili, I, 59; II, 21, İstanbul 2000.
- Tirmizî, Ebî İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, *Sünen*, İstanbul 1992.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik-Şura, İstanbul, trs.
- Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzîli ve Uyunü'l-ekâvili fi Vucûhi't-te'vil*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Daru't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1417/1997.